

Vnímaná spravedlnost ve výši mezd v Evropě a v České republice

Kristýna Bašná, Ph.D.

V Evropě jsme svědky rozličných změn ve společnosti, jako jsou především ekonomické, politické, či sociální změny (například hospodářská krize v roce 2008, globalizace a technologické transformace, stárnutí populace, imigrace, změny v rodinných modelech) (Chung et al. 2018; Taylor-Gooby 2011). V posledních několika desetiletích byly evropské společnosti z důvodu těchto změn také svědky bezprecedentního nárůstu ekonomických nerovností (Piketty a Goldhammer 2014; Salverda 2016; Nolan 2016; OECD 2015). Vysoké sociální nerovnosti a nerovnosti v příjmech mohou narušit například legitimitu přerozdělování financí v rámci sociální politiky státu, příliš nízká úroveň přerozdělování by vedla k dalšímu růstu sociálních nerovností, které mohou bránit dlouhodobé hospodářské prosperitě a snižovat inovační kapacitu (Liebig 2016). Na druhé straně přílišná rovnost je pro stát a jeho ekonomiku také potenciálně nebezpečná, což jsme poznali ve 20. století na příkladu zemí ve východní Evropě. Vnímaná férovost mzdy je také zásadní pro zvýšení spokojenosti zaměstnanců se svým zaměstnáním a tím spojenou produktivitu pracovní síly na úrovni jedince i státu (Card et al. 2012; Tessema et al. 2013).

Spravedlivá mzda v evropských zemích

Výzkumné šetření ESS Round 9 (2018 – 2019) pokrývá čtyři hlavní výzvy evropských společností, a to vypořádat se s rostoucími ekonomickými a vzdělanostními nerovnostmi; budování široce přijímaných politických a společenských institucí; integrace migrantů do stávajících sociálních struktur; a zajištění ekologické a sociální udržitelnosti (Liebig 2016). V každé této oblasti jsou respondenti dotazováni na vnímání férovosti a spravedlnosti v různých dílčích specifických sférách. Data byla sbírána v 19 zemích Evropy a bylo dotázáno přes 36 000 respondentů.

Otázka na spravedlivou mzdu zněla následovně:

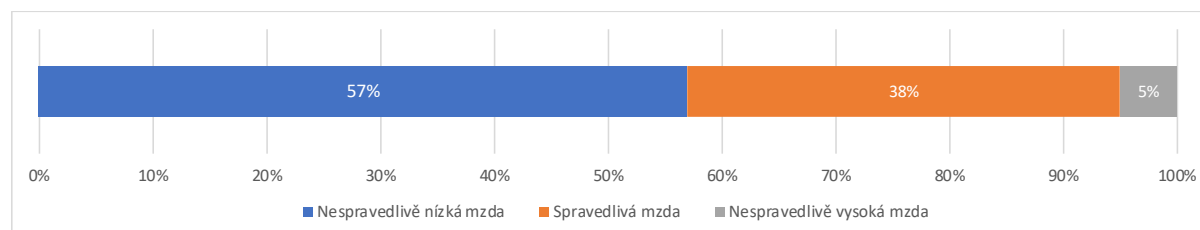
Řekl(a) byste, že vaše (hrubá/čistá) mzda je nespravedlivě nízká, spravedlivá, nebo nespravedlivě vysoká¹?

¹ Index vnímané férovosti mzdy je vytvořen z dvou položek: Vnímaná férovost hrubé a čisté mzdy.

- 1) **Nespravedlivě nízká**
 - a. **Naprosto nespravedlivá**
 - b. **Velmi nespravedlivá**
 - c. **Trochu nespravedlivá**
 - d. **Lehce nespravedlivá**
- 2) **Spravedlivá**
- 3) **Nespravedlivě vysoká**
 - a. **Lehce nespravedlivá**
 - b. **Trochu nespravedlivá**
 - c. **Velmi nespravedlivá**
 - d. **Naprosto nespravedlivá**

Odpovědi na tuto otázku byly zaznamenány na škále 1-9, s tím že první čtyři odpovědi patří do skupiny, kde si respondenti myslí, že jejich mzda je nespravedlivě nízká, a poslední čtyři odpovědi naopak do skupiny, která si myslí, že jejich mzda je nespravedlivě vysoká. Pro účely tohoto textu jsou výsledky překódovány do tří skupin, a to na nespravedlivě nízkou mzdu, spravedlivou mzdu, a nespravedlivě vysokou mzdu. Pokud se podíváme na celková data ze všech zemí, které se zúčastnili ESS Round 9 (graf 1), zjistíme, že na celoevropské úrovni si většina lidí myslí, že pobírá nespravedlivě nízkou mzdu (57 %), 38 % je s férovostí výše své mzdy spokojeno a pouze 5 % respondentů si myslí, že je jejich mzda nespravedlivě vysoká.

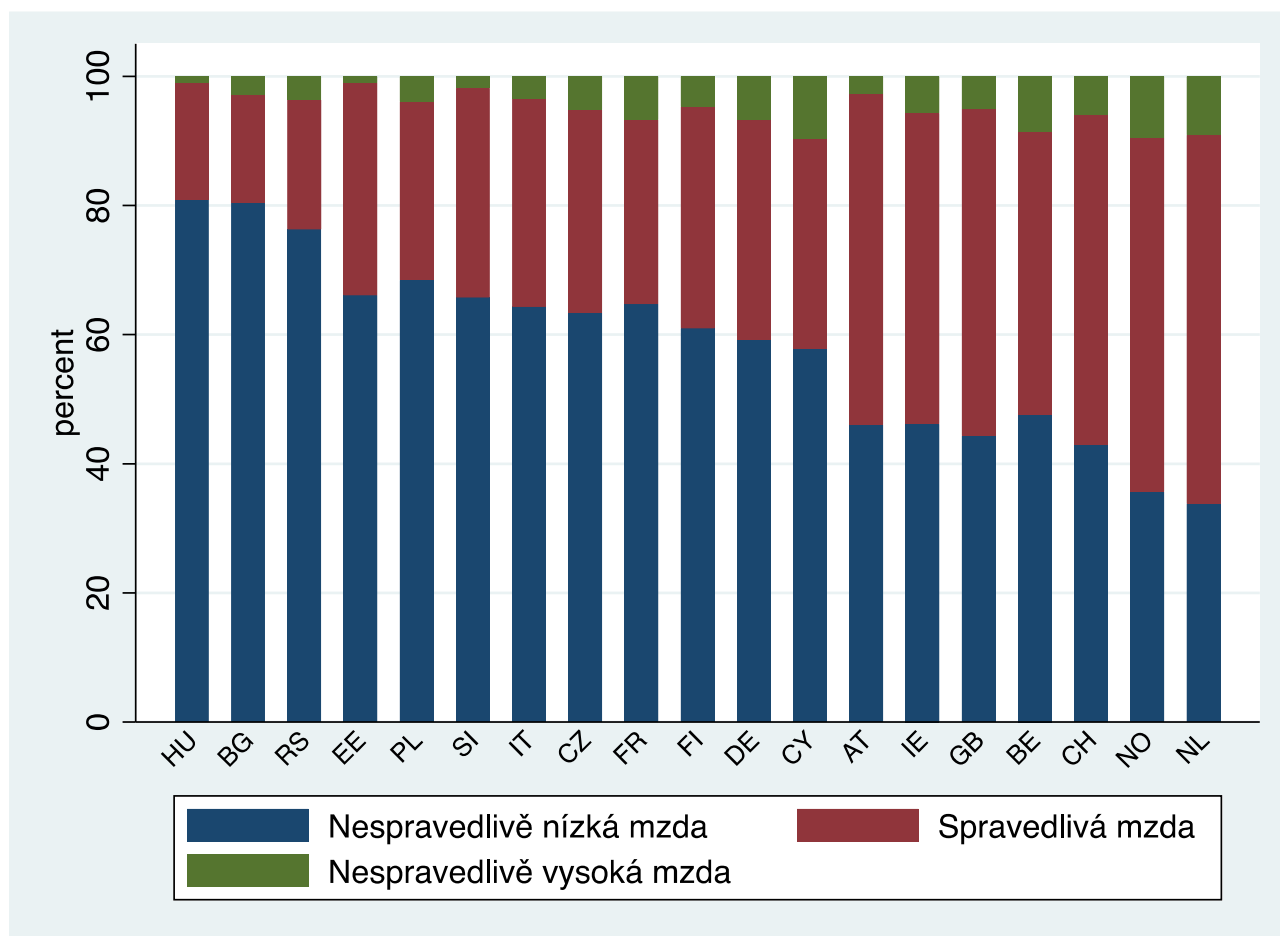
Graf 1: Vnímaná férovost mzdy

Zdroj: ESS R9, index vnímané férovosti mzdy je vytvořen z dvou položek: Vnímaná férovost hrubé a čisté mzdy. Filtr: pouze respondenti, kteří měli v posledních 7 dnech placenou práci.

Jak bylo naznačeno výše, tento obrázek je velmi odlišný v různých zemích Evropy (graf 2). Zatímco především v severovýchodních a západních zemích velká část lidí vnímá výši své mzdy jako spravedlivou, v zemích východní Evropy je situace obrácená. Většina respondentů vnímá svoji mzdu jako nespravedlivě nízkou. Například v Bulharsku, Maďarsku či Srbsku je přibližně 80 % všech respondentů přesvědčeno o tom, že jejich mzda je nespravedlivě nízká. Oproti tomu například v Nizozemsku či Norsku je podíl těchto lidí menší než 40 %. Ve všech zemích je naopak pouze malé procento lidí, kteří si myslí, že jejich mzda je nespravedlivě vysoká, v průměru se jedná o 5 % lidí. Česká republika se nachází mezi státy, kde si velká většina respondentů myslí, že jejich mzda je nespravedlivě nízká, je na tom však nejlépe ze všech postkomunistických zemí a nachází se dokonce před Itálií.

Graf 2: Vnímaná férovost mezd v Evropském srovnání

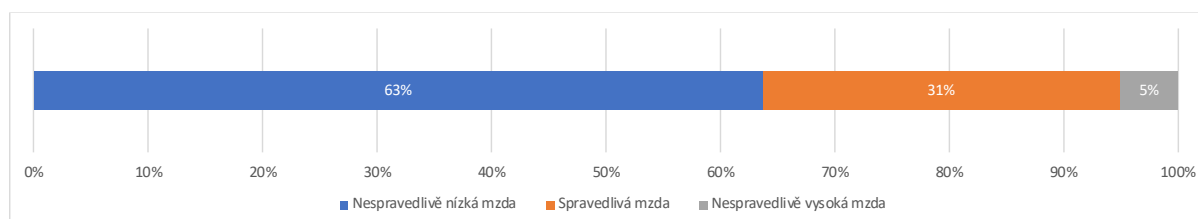

Zdroj: ESS R9, index vnímané férovosti mzdy je vytvořen z dvou položek: Vnímaná férovost hrubé a čisté mzdy. Filtr: pouze respondenti, kteří měli v posledních 7 dnech placenou práci.

Vnímání férovosti mzdy v České republice

Nyní se podrobněji podíváme na data za Českou republiku, kde si i ukážeme, které sociodemografické skupiny vnímají svojí mzdu jako spravedlivou, a které jako nespravedlivou. Graf 3 ukazuje názory obyvatel České republiky na férovost jejich mzdy. Jak již bylo patrné z grafu 2, v České republice si většina lidí myslí, že jejich mzda není spravedlivá: 63 % respondentů uvedlo, že je jejich mzda nespravedlivě nízká a pouze 31 %, že jejich mzda spravedlivá, konečně 5 % respondentů uvedlo, že je jejich mzda nespravedlivě vysoká.

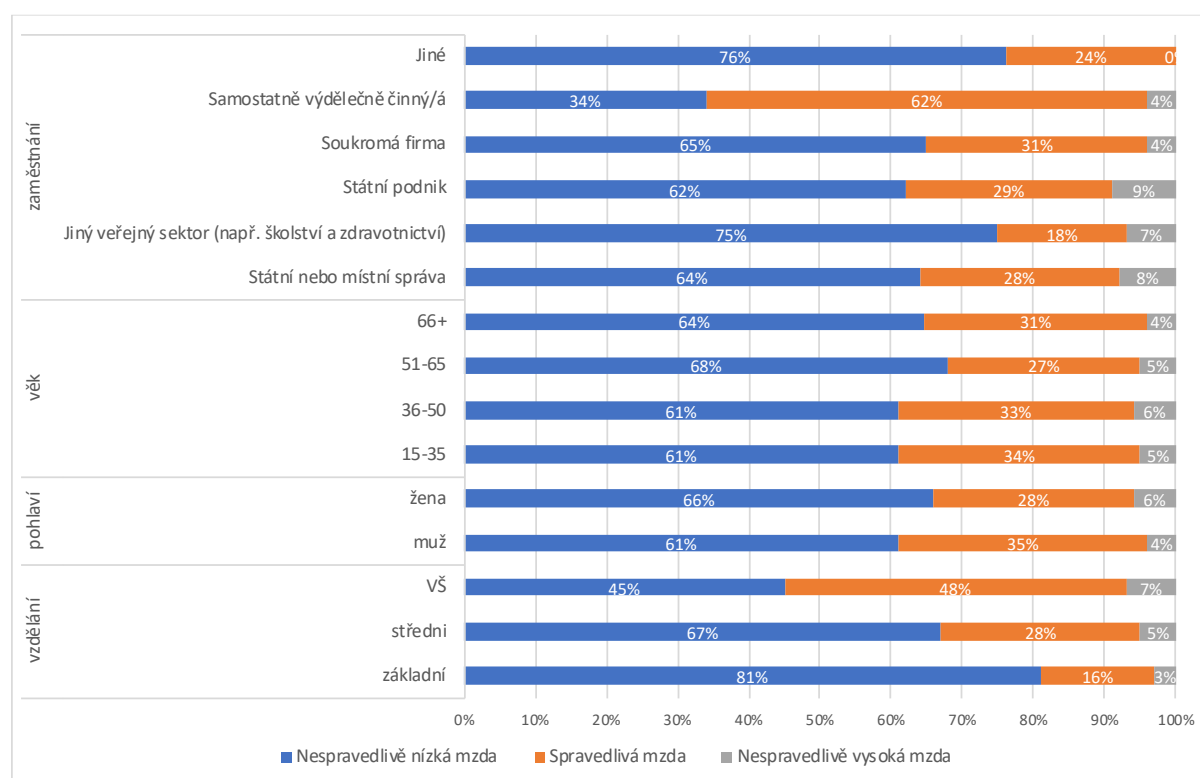
Graf 3: Vnímaná férovost mezd v České republice

Zdroj: ESS R9, index vnímané férovosti mzdy je vytvořen z dvou položek: Vnímaná férovost hrubé a čisté mzdy

Graf 4 ukazuje rozdělení odpovědí na tuto otázku podle sociodemografických skupin, a to podle pohlaví, věku, vzdělání a typu zaměstnání. Výsledky ukazují, že zde existují zásadní rozdíly uvnitř sociodemografických skupin. Nejvíce se mezi sebou liší lidé podle zaměstnání. Velká většina zaměstnanců (více než 60 %) si myslí, že jejich mzda je nespravedlivě nízká, přičemž nezáleží na tom, zda pracují ve státním či soukromém sektoru, s jedinou výjimkou, a to jsou zaměstnanci v „jiném“ veřejném sektoru – jako například školství či zdravotnictví, kde si dokonce 75 % respondentů myslí, že jejich mzda je nespravedlivě nízká. Naopak většina respondentů (62 %), kteří jsou samostatně výdělečně činní, si myslí, že jejich příjmy jsou spravedlivé. Určité rozdíly ve vnímání spravedlivé mzdy najdeme i mezi pohlavími. Více mužů než žen hodnotí svoji mzdu jako spravedlivou. Větší rozdíly se dají nalézt také v souvislosti se vzděláním - vzdělanější respondenti mají častěji pocit, že jejich plat je spravedlivý. Zatímco mezi lidmi se základním vzděláním nalezneme pouze 16 % těch, kteří si myslí, že jejich mzda je spravedlivá, u lidí se středoškolským vzděláním to je 28 %, a u vysokoškoláků dokonce 48 %. Naopak velmi malé rozdíly ve vnímání férovosti mzdy nalezneme podle věku.

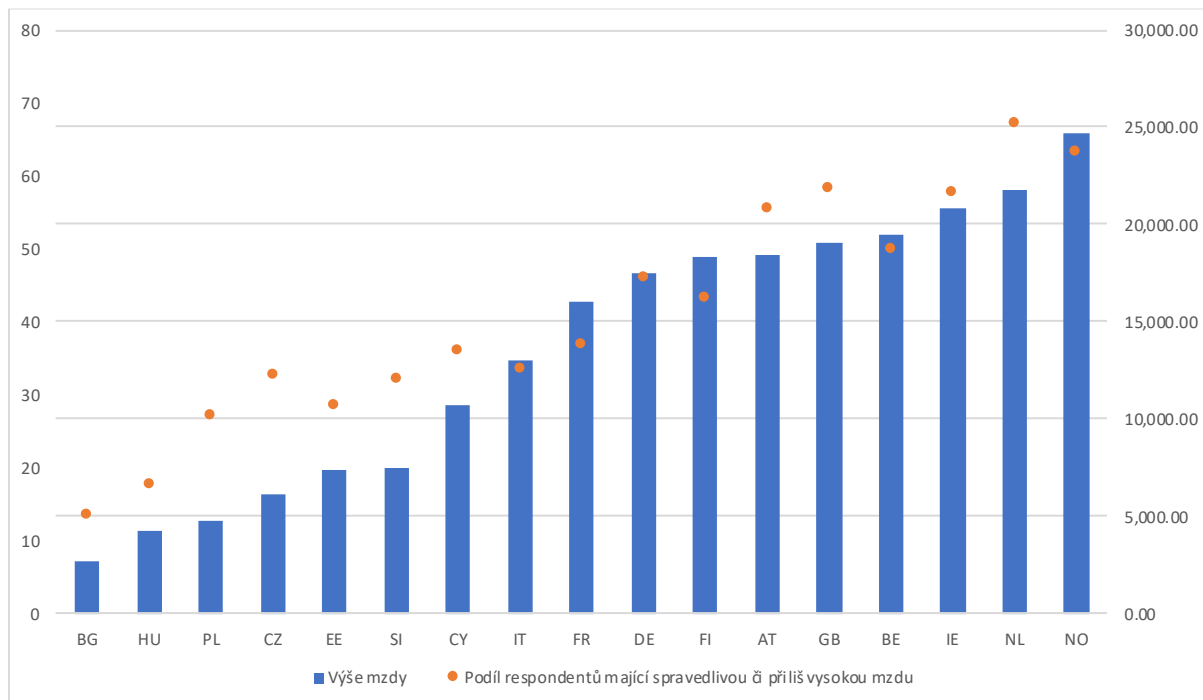
Graf 4: Vnímaná férovost mzdy podle sociodemografických charakteristik

Zdroj: ESS R9, index vnímané férovosti mzdy je vytvořen z dvou položek: Vnímaná férovost hrubé a čisté mzdy. OSVČ nedostávají jako zaměstnanci, zde se jedná spíše o příjmy.

Pokud se podíváme na korelaci mezi vnímanou spravedlností mzdy a odpovědí na otázku, zda respondenti dokážou se svým příjmem vyjít², zjistíme, že tyto dvě otázky nejsou zastupitelné. Neměří stejnou dimenzi vnímání mzdy, korelace je zde existující, ale nepříliš silná – 0.25. Stejně tak výše mzdy (měřená pomocí decilů příjmů ve společnosti) není silně korelovaná s vnímanou férovostí mzdy, korelace je zde pouze 0.14. Naopak další analýza za použití dat Eurostatu z roku 2018³ poukazuje na to, že vnímaná férovost své vlastní mzdy agregovaná na úroveň státu téměř naprosto přesně odráží průměrnou výši mzdy v daném státě, korelace na úrovni státu je 0.93. Subjektivní data na individuální úrovni jsou tedy při agregaci velmi přesným indikátorem souhrnných dat na úrovni států, jak ilustruje graf 5.

Graf 5: Vztah mezi reálnou výší mzdy a vnímanou férovostí mzdy na úrovni státu

Zdroj: ESS R9, index vnímané férovosti mzdy je vytvořen z dvou položek: Vnímaná férovost hrubé a čisté mzdy. Eurostat 2018, earn_nt_net, čistý roční příjem v eurech, Single person without children, 100% of AW.

² Otázka zní: Který z výroků na této kartě se nejvíce přibližuje tomu, jak v současné době vnímáte příjem vaší domácnosti? 1. Se současným příjmem se žije pohodlně; 2. Se současným příjmem lze vyjít; 3. Se současným příjmem se vychází těžko; 4. Se současným příjmem se vychází velice těžko.

³ http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?wai=true&dataset=earn_nt_net

Literatura:

- CARD, David, Alexandre MAS, Enrico MORETTI a Emmanuel SAEZ, 2012. *Inequality at work: The effect of peer salaries on job satisfaction* [online]. říjen 2012. ISSN 00028282. Dostupné z: doi:10.1257/aer.102.6.2981
- CHUNG, Heejung, Peter TAYLOR-GOUBY a Benjamin LERUTH, 2018. Political legitimacy and welfare state futures: Introduction. *Social Policy and Administration* [online]. **52**(4), 835–846. ISSN 14679515. Dostupné z: doi:10.1111/spol.12400
- LIEBIG, Stefan, 2016. *The European Social Survey Round 9: Justice and Fairness in Europe: Coping with Growing Inequalities and Heterogeneities Abstract* [online]. 2016. Dostupné z: https://www.europeansocialsurvey.org/docs/round9/questionnaire/ESS9_liebig_proposal.pdf
- NOLAN, Brian, 2016. *Changing inequalities and societal impacts in rich countries : thirty countries' experiences*. ISBN 9780199687428.
- OECD, 2015. *In it together : why less inequality benefits all*. ISBN 9789264232662.
- PIKETTY, Thomas a Arthur GOLDHAMMER, 2014. *Capital in the twenty-first century*. ISBN 9780674430006 (hardback).
- SALVERDA, Wiemer, 2016. *Changing inequalities in rich countries : analytical and comparative perspectives*. ISBN 9780198784395 (paperback).
- TAYLOR-GOUBY, Peter, 2011. Security, equality and opportunity: Attitudes and the sustainability of social protection. *Journal of European Social Policy* [online]. **21**(2), 150–163. ISSN 09589287. Dostupné z: doi:10.1177/0958928710385735
- TESSEMA, Mussie T, Kathryn READY a Abel EMBAYE, 2013. The Effects of Employee Recognition, Pay, and Benefits on Job Satisfaction: Cross Country Evidence. *Journal of Business and Economics*. **4**(1).
- VAN OORSCHOT, Wim, Tim REESKENS a Bart MEULEMAN, 2012. Popular perceptions of welfare state consequences: A multilevel, cross-national analysis of 25 European countries. *Journal of European Social Policy* [online]. **22**(2), 181–197. ISSN 09589287. Dostupné z: doi:10.1177/0958928711433653